

Přednáška profesora Timothyho Snydera:

„Národní státy a Evropa, 1918 a 2018“

Ondřej Ditrych: Pane ministře, Excellence, dámy a pánové, přátelé. Je mi velkým potěšením přivítat vás tu dnes jménem Ústavu mezinárodních vztahů při příležitosti přednášky profesora Timothyho Snydera na téma minulost a budoucnost národních států a jejich role ve formování budoucí Evropy. Historie by neměla být pouze záležitostí diskuzí zasvěcených, ale měla by být efektivní – efektivní při tvorbě našeho politického života. Potřebujeme znát naši historii a její opakování, ale náš pohled je často zúžený přílišným rozebíráním přítomnosti. Způsob, jakým nám Timothy Snyder historii zprostředkovává, je někdy surový jako v *Krvavých zemích*, ale jako pravý intelektuál to vždy dělá způsobem, který je přístupný a současně vzdálený banalitě a povrchnosti. Jeho analýza je věcná, ale promlouvá k naší vlastní historii politického národa, velmi moderního, jak bezpochyby uslyšíme, pokud budeme ochotni naslouchat. Když varuje, že většina moci je autoritarismu dána dobrovolně, víme, o čem mluví, nebo bychom alespoň měli. Když nás vyzývá, abychom převzali zodpovědnost za naše životy a zabránili tak plíživému vzestupu moderního autoritářství, možná nám připomene, že pojmy „zájem“ a „zodpovědnost“ jsou klíčovou součástí našeho moderního liberálního myšlení. Z tohoto důvodu je mi velkým potěšením a ctí přivítat tu dnes Timothy Snydera a s nemenší ctí a radostí nyní prosím pana Tomáše Petříčka, ministra zahraničních věcí České republiky, aby při této skvělé příležitosti přednesl úvodní slovo.

Tomáš Petříček: Dobrý večer dámy a pánové, drazí kolegové, hosté, dobrý večer všem. Je mi velkým potěšením setkat se s vámi v prostorách Černínského paláce, sídla českého ministerstva zahraničních věcí, při této velmi zvláštní příležitosti. Dnes večer máme vzácnou příležitost přivítat přednášejícího, jednoho z předních historiků a intelektuálů naší doby, pana Timothyho Snydera. Jeho přítomnost je jak aktuální, tak symbolická. Jak víte, procházíme dynamickým a turbulentním vývojem v mezinárodních vztazích a diplomacii. Svět je propojenější, více zpochybňovaný a složitější, pokud použijeme slova globální strategie EU.

Obvyklé způsoby uvažování o mezinárodních vztazích jsou pod tlakem. Čelíme zásadním globálním výzvám. Abychom jim rozuměli a mohli na ně uspokojivě odpovědět, je nezbytné znát

svou vlastní historií. Před pár dny jsme si připomněli stoleté výročí od konce první světové války a založení nezávislého Československa. Jedním z důsledků Velké války byl zrod národních států ve střední a východní Evropě. Pro mnoho národů našeho regionu to znamenalo vyvrcholení jejich hledání vlastního sebeurčení: osvobození se od dominance a útlaku nadnárodních říší. Můžeme se ale přit, zda uspěly. Nesčetné pocity křivdy, jež o dvacet let později vyústily v nejhorší a nejkrvavější konflikt, kterého byl náš svět kdy svědkem. A paradoxně, jako kdyby se historie opakovala, je dnes pro svobodu a demokracii jednou z největších výzev nebezpečí vzrůstajícího nacionalismu a populismu napříč Evropou. Timothy Snyder je jedním z mála dnešních myslitelů schopných porozumět a vysvětlit tyto věci v širokém kontextu naší civilizace. Je rovněž jedním z nemnoha, kdo dokážou psát o těchto věcech neobyčejně atraktivním a lidským způsobem, a protože jsem četl jeho knihy, jednoznačně je doporučuji těm, kdo je nečetli, protože právě historií bychom neměli nikdy zapomenout.

Z tohoto důvodu se těšíme na jeho myšlenky, která nám určitě poskytnou nezbytnou potravu pro mysl, pokud jde o uvažování o naší politice, našem jednání, našich skutcích a o nás. Doufám, že profesor Snyder bude moci po svém vystoupení odpovědět na vaše otázky a reagovat na vaše komentáře. Ondřej Ditrych, ředitel Ústavu mezinárodních vztahů v Praze, souhlasil s moderováním následné debaty. Předtím, než předám slovo profesorovi Snyderovi, rád bych řekl pár slov o vídeňském Institutu věd o člověku a pozval paní Shalini Randeria, ředitelku tohoto ústavu, díky které tu dnes profesora Snydera máme, aby také řekla pár úvodních slov. Institut věd o člověku je jedním z nejprestižnějších institucí zkoumajících humanitní vědy v našem regionu. Hraje výjimečnou roli ve střední Evropě jako intelektuální centrum, kde lidé diskutují o mezinárodních otázkách. Je mi ctí, že české ministerstvo zahraničních věcí patří k dlouhodobým partnerům tohoto institutu. Dnešní přednáška profesora Snydera, na níž bude navazovat zítřejší veřejná debata na Univerzitě Karlově, je prvním výsledkem naší spolupráce. Věřím, že tato spolupráce bude pokračovat stejně významnými akcemi v nadcházejících letech. Nyní je mi ctí pozvat paní Shalini Randeria k mikrofonu.

Shalini Randeria: Ctihodný pane ministře, dámy a pánové, je mi velkým potěšením tu být. Přidám několik slov na uvítanou, ale z Vídně za Institut věd o člověku i více než jen slova uvítání. Při této příležitosti bych ráda poděkovala několika lidem, kteří jsou v této místnosti, protože díky jejich neúnavné snaze a podpoře se může uskutečnit tato akce. Jsem si vědoma, že stojím mezi vámi a Timothy Snyderem, takže to bude velmi krátké, ale je pro mě důležité při této příležitosti vyjádřit náš vděk. Je báječné být v Černínském paláci, v mém případě poprvé, a ocenit tuhle

skvostnou budovu. Ráda bych poděkovala ministerstvu za neustálou mnohaletou podporu, která vzrostla v roce 2017 díky novému programu, který nám přináší stipendia z České republiky pro mladé i seniorní vědce, aby mohli přijet do Vídně a pokračovat s námi ve svém výzkumu. K zintenzivnění kontaktů mezi Českou republikou a Institutem přispívá i působení našich vědců zde. Jsem šťastná, že Tim Snyder souhlasil se zahájením této série přednášek, které se tu snad budou konat každoročně. To dále zesiluje spolupráci mezi MZV ČR a Institutem věd o člověku. My jako instituce však máme historii vztahů s Českou republikou delší a dovoluji mi jen zmínit dvě nebo tři věci pro ty, kdo Institut dobře neznají, a věřím, že někteří z vás nás brzy navštíví a sami institut poznají. Za svou třicetipětiletou existenci nehostil ve Vídni pouze množství českých vědců, kteří se účastnili našich konferencí, workshopů, kteří u nás působili jako překladatelé, jako vědci, prováděli výzkum v našich prostorách, v naší knihovně, ale několik let jsme byli domovem pro Patočkovy archivy, založené, jak někteří z vás ví, v roce 1984 s cílem uchovat kopie spisů a rukopisů Jana Patočky, které byly pašovány z vaší země v časech, kdy byly jeho práce v komunistickém Československu zakázané. To byl začátek spolupráce s tím, co se později stalo oficiálním až po roce 1989, kdy byl v Praze založen Archiv Jana Patočky. V rámci Vídně založil Institut Patočkovu vzpomínkovou přednášku, kterou existuje už téměř třicet let. Začali jsme v roce 1987 a k počtě Jana Patočky ji pronesli Jaques Derrida, Leszek Kołakowski, Nancy Fraser a naposledy Chantal Mouffe.

Mé vřelé díky patří ministru Tomáši Petříčkovi za zahájení této akce a za milá slova přivítání pro mě a pro mou instituci. Chtěla bych poděkovat doktoru Davidu Královi, který je ředitelem Odboru zahraničněpolitického plánování a má na starosti spolupráci s námi, stejně jako doktoru Ondřeji Ditrychovi, který je ředitelem Ústavu mezinárodních vztahů a byl velkou oporou při organizaci programu tohoto večera.

Než skončím, ráda bych poděkovala třem lidem, bez nichž by naše spolupráce a tento večer nebyl možný. Panu Jirí Čišteckému, který je tajemníkem na ministerstvu zahraničních věcí ČR a který inicioval spolupráci s námi a s jehož podporou jsme mohli podepsat memorandum o dohodě. Velmi vřelý dík patří Jeho Excelenci bývalému ministru zahraničních věcí panu Lubomíru Zaorálkovi, který je tu dnes s námi a který byl klíčovou osobou v tvorbě tohoto programu. V neposlední řadě bych chtěla velmi vřele poděkovat Jeho Excelenci Karlu Schwarzenbergovi, který působil jako český ministr zahraničních věcí, ale pro nás je rovněž stejně významné, že je dlouhodobým přítelem Institutu už od jeho založení. Takže je spojením i mezi námi ve Vídni. Mnohokrát vám děkuji, že jste dnes večer přišli, a věřím, že se uvidíme i při dalších příležitostech.

Bez dalších okolků mi dovoluňte předat slovo Timothy Snyderovi, který je stálým spolupracovníkem Institutu věd o člověku, a děkuji za zahájení této série přednášek. Myslím, že je to začátek velmi plodné intelektuální výměny, jež začne dnes večer. Mockrát děkuji.

Timothy Snyder: Pane ministře Petříčku, pane ministře Zaorálku, pane ministře Schwarzenbergu, je mi v první řadě velkým potěšením mít vás tady. Dlužíme vám vděčnost, a to myslím upřímně. Vztah mezi Institutem věd o člověku a Československem a poté Českou republikou má, myslím, hluboký filozofický a morální charakter. Bez Jana Patočky by Institut neexistoval. Příležitostí pro jeho vytvoření bylo zachování Patočkova intelektuálního a etického odkazu. Institucionální způsob, jakým začínáme, je archiv Jana Patočky. To je symbolické a pro mě i pro nás docela dojemné, vrátit se tímto způsobem do Prahy o 35 let později.

Náš zakládající ředitel, profesor Krzysztof Michalski, byl Patočkův student ve Varšavě v raných sedmdesátých letech, kdy tam nebyl nikdo, kdo by učil fenomenologii. Michalski, mladý Michalski, se obrátil na Patočku, psali si nejprve polsky a česky, následně německy. Díky Patočkovi Michalski existuje, Michalski se stává filozofem, Michalski nakonec zakládá tento Institut. Takže bez české filozofie, bez historie českého myšlení, bez českého disidentství bychom neexistovali. Když vyjadřujeme naše díky, nevyjadřujeme jen náš vděk za tento konkrétní program spolupráce, ale také uznáváme náš hluboký a reálný dluh. Pro mě bylo opravdu dojemné vidět dnes naši rektorku, profesorku Shalini Randeria, jak se vrací do Prahy, na toto místo, aby před vámi promluvila. Mnohokrát vám děkuji za vřelé přijetí, těším se na diskuzi s Ondřejem Ditrychem.

Příštích přibližně čtyřicet minut budu mluvit o problému národního státu a Evropy.

Dovolte mi začít aktuální zprávou, kterou je brexit. Co se vlastně stane s brexitem? Co brexit ve skutečnosti znamená? Krzysztof Michalski, když vzpomínal Jana Patočku, jednou z věcí, na které rád vzpomínal bylo, že Patočka říkal: Zodpovědnost je věc, kterou s sebou nesete kamkoliv. Nejpozoruhodnější věcí na debatě o brexitu a na diskuzi o Evropské unii je obrovská absence zodpovědnosti. Z hlediska historiků je nedostatek zodpovědnosti jedním ze základních historických faktů evropského 20. století. Co tím myslím? Debata o brexitu a potažmo debata o Evropě národních států začíná předpokladem, který je úplně chybný. Debata o brexitu začala předpokladem, že existuje něco jako Velká Británie, že existuje takový národní stát zvaný Velká Británie a že tento národní stát může zůstat v EU nebo ji opustit. Z pohledu historiků je na této debatě velmi zvláštní, že evidentně neexistuje národní stát zvaný Velká Británie. A ani nikdy

neexistoval. Bylo něco jako Britské impérium, a to se zhroutilo v šedesátých letech 20. století, v sedmdesátých letech se metropole impéria – ostrovy na severozápadě Evropy – připojila k něčemu, co se nazývalo Evropská společenství. Jinými slovy nebyla ani milisekunda v historii moderní Evropy, ve které by Velká Británie nebyla imperiální či evropská – to se jednoduše nikdy nestalo. Pokud dojde k brexitu, pak tu bude Velká Británie jako národní stát do té doby, než se rozpadne, protože historie evropského národního státu je historií křehkosti a často i historií selhání.

Dovolte mi o tom přemýšlet historicky. Když se ptáte na historii národního státu od roku 1918 do roku 2018, okamžitě narazíte na problém – většina důležitých evropských států v té době nebyla národními státy. Jestliže chcete historii národního státu v Evropě, vlastně musíte jít další století nazpět a posunout se na jih a trochu na východ – na Balkán. Pravá historie evropských národních států je historie Řecka, historie Srbska, historie Rumunska a historie Bulharska. V těchto místech skutečně existovaly národní státy. Zajímavé je, že myšlenka národního státu, která se objevila na Balkáně v 19. století, byla kopií neexistujícího originálu. Takže ideou Řecka, Srbska, Bulharska nebo Rumunska bylo, že na Balkáně budou kopírovat národní státy, které existovaly na Západě, ale tam v té době žádné národní státy nebyly, jednalo se o impéria. A tato impéria, když se dívala na balkánské státy, tak je neviděla jako plně suverénní entity. Impéria vnímala tyto národní státy Balkánu jako svou vlastní součást. Z pohledu Londýna, Petrohradu nebo později Berlína nebyly tyto národní státy plně suverénní, nebyly rovnocenné, byly to jen loutky, klienti, byly součástí impérií.

Jak tedy pokračuje tento příběh? Národní státy Evropy, pravé, originální, autentické národní státy Evropy, balkánské národní státy, reagují na tento problém velmi zajímavým způsobem. Reagují na to nacionalismem, specifickým nacionalismem. To, co dělají, je, že říkají: Dobře, jsme malí, nejsme plně suverénní, jsme agrární ekonomiky. Jak zareagujeme? Řeknou: Kdybychom měli jen o trochu více území, byli bychom silnější. A tak se objevuje věc, kterou nazýváme etnický nacionalismus. Tvrdí, že na druhé straně řeky, kopce nebo pohoří je více Srbů, Rumunů, nezáleží na tom koho, více Bulharů, Makedonců, Černohorců, vyberte si. A kvůli tomu, abychom obnovili naše etnické hranice, musíme toto teritorium získat. Ve stejnou chvíli myslíme na to, že pokud bychom měli toto území, naše agrární ekonomika by byla silnější a byli bychom schopni vybírat více daní. A tak v 19. století balkánské národní státy vlastně založily historii toho, co označujeme za militarismus. Utratily obrovskou část rozpočtů na armádu. A co udělaly tyto státy se svojí armádou? Zničily světový řád.

V balkánské válce roku 1912 vytlačily tyto malé evropské národní státy, které nikdo nebral vážně, Osmanskou říši, což bylo považováno za nemožné. V roce 1914 tyto státy, konkrétně Srbsko, vyprovokovaly první světovou válku. Evropské národní státy zničily mezi léty 1914 a 1918 světový řád. Tady bychom se měli zastavit, když přemýšlíme o tomto období, které popisujeme, protože než toto období vůbec v roce 1918 začne, máme tu přibližně sto let historie evropských národních států, jehož logickým vývojem bylo zničit světový řád, jak byl známý v 19. století. To nás přivádí k zajímavému způsobu, jak se evropská historie vyvíjí ve 20. století, já to považuji za neštěstí Evropy. Velké neštěstí Evropy je, že první světová válka zničila jen některá impéria, ale jiná ne. Takže impérium zůstává stále relevantní kategorií. Do roku 1918 je Evropa Evropou impérií a svět je světem impérií. Nejdůležitější věcí světové historie v roce 1918 je ten moment, do něhož evropská moc sahá na všechny kontinenty a v podstatě na každý čtvereční kilometr celého zemského povrchu (pokud zahrneme Spojené státy jako evropskou mocnost). Takže to, co se stalo v roce 1918, je neštěstí – některá impéria jsou zničena, jiná zůstávají a toto neštěstí formuje celé 20. století a vytváří příležitost pro vznik dalších národních států. Která impéria zvítězila? Námořní impéria – Velká Británie, Francie a do určité míry Spojené státy. Která prohrála? Suchozemská impéria – Osmanská říše, Prusko, habsburská monarchie a Ruská říše – ta prohrává v tom smyslu, že se během války rozdělila. Takže tu máte tuto shodu okolností – impéria, která prohrála, jsou ta, která kontrolovala území v Evropě a Asii. Impéria, která vyhrála, jsou ta, která měla námořní říše.

To znamená, že v historii Evropy 20. století jsou dvě cesty dekolonizace, které se setkávají až na konci století. Jedna cesta dekolonizace je historie Československa, Estonska, Lotyšska, Litvy, Polska, nových národních států, které se v Evropě utvořily po první světové válce. Druhá cesta je pomalejší a vzdálenější a odehrává se po druhé světové válce. Tento imperiální kontext je neuvěřitelně důležitý, protože nám připomíná, jaké jsou reálné alternativy evropské historie. Opravdové alternativy evropské historie, jak ji známe, jsou impérium a integrace.

Proč to říkám? Řekl jsem to částečně kvůli důvodům, které všichni znáte, a to je můj další bod. Historie těchto nových národních států je velmi krátká. Meziválečné Československo trvalo dvě dekády, meziválečné Polsko dvě dekády, meziválečné Estonsko, Litva a Lotyšsko dvě dekády. Když se zeptáte historiků nebo občanů těchto států, proč to tak bylo, dají vám specifické národní odpovědi. Češi a Slováci budou mluvit o Mnichovu, Poláci o paktu Molotov–Ribbentrop, Rakušané, zapomněl jsem na Rakušany, budou mluvit o anšlusu. Není to zajímavé, že každý jednotlivý národní stát vytvořený Pařížskou mírovou konferencí roku 1918 a poté, každý z nich

přestal během dvaceti let existovat? Je to pouze náhoda? Můžeme tento fakt vysvětlit tím, že každý z nich byl zničen těmito specifickými národními událostmi? Myslím, že odpověď zní ne. Myslím, že zde hraje roli něco mnohem více systematického. Abychom se k tomu dostali, chci chvíli mluvit o slabostech meziválečných států, které můžeme pozorovat. Protože tyto slabosti jsou vlastně stále s námi i dnes. A pokud je můžeme identifikovat ve dvacátých a třicátých letech, pomůže nám to trochu pochopit, co Evropská unie dělá pro stát teď.

Jaké byly tyto slabosti? První z nich byla absence velké obchodní oblasti. Ať máte rádi impéria, nebo ne, musíte uznat, že zajišťují velkou obchodní zónu. Rozpad říší znamená malé zóny pro volný obchod. To je extrémně relevantní pro druhý problém, což je otázka venkovanů. Kromě Čech byla celá východní Evropa oblastí venkovské populace a tím i venkovské politiky. O co se venkované starají? O schopnost prodávat na trhu. Kdy mohou prodávat na trhu? Když jejich státy mají přístup k velké mezinárodní obchodní zóně, což bylo přesně to, co meziválečné východoevropské země neměly. To nás vede k třetímu problému, kterým je Německo, německá moc a Německo jako exportér, Německo jako exportní mocnost. Co znamenala německá exportní síla v této části světa ve třicátých letech? Znamenala, že Německo mohlo rozšířit řadu dohod v dunajské a balkánské Evropě, podle nichž východoevropské státy prodávaly obilí do Německa, venkované prodávali svou zemědělskou produkci do Německa a Německo jim na oplátku prodávalo své průmyslové výrobky. Tímto jednoduchým ekonomickým mechanismem přitáhlo Německo mnoho zemí z východní Evropy do sféry svého vlivu a pod svou moc ještě před tím, než začala druhá světová válka. V tomto smyslu nejsou anšlus, Mnichov a pakt Molotov–Ribbentrop začátkem příběhu, ale jeho koncem, protože tou dobou Maďarsko a velká část Balkánu už ve skutečnosti byly pod německou ekonomickou kontrolou.

Pamatujte na tyto tři problémy – politika venkova, obchodní zóny, německá moc. Protože tyto jsou, řekl bych, stále některými z hlavních politických problémů východoevropských států i dnes. Po pádu těchto států víte, co se stane – stanou se součástí sovětského impéria. To je velmi zajímavý fakt. Ne všechny ze států zformovaných po roce 1918 selhaly, ale celé teritorium východní Evropy ovládané podle těchto smluv, s výjimkou Rakouska, poté padá pod sovětskou nadvládu, což bych řekl, že není známka úspěchu národních států, ale spíše pokračování impéria, nyní impéria jiné formy.

To nás přivádí do západní Evropy. Historie Evropy od roku 1949 do roku 1989 může být viděna dvěma různými způsoby. A já bych rád ukázal, že se tyto dva rozdílné způsoby spojují stylem,

který obvykle nevidíme. Jedním způsobem je vidět historii Evropy mezi léty 1949 až 1989 jako studenou válku. Období 1949–1989 znamená Sověty podporované komunistické převraty, znamená to sovětské tanky v Budapešti v roce 1956, znamená to pražské jaro v roce 1968, znamená to normalizaci sedmdesátých let a konečně to znamená sametovou revoluci a konec komunismu v roce 1989. To je jeden příběh, ten východní Evropy. Z pohledu západní Evropy se děje něco úplně jiného, tedy alespoň na první pohled, a to je dekolonizace. Pamatujete na ty námořní mocnosti? Ty mocnosti moře? Vyhrály rovněž druhou světovou válku, ale po ní ztrácejí své kolonie. Ve východní Evropě to je neviditelné, koho to ve východní Evropě zajímá? Pokud byste byli v Maďarsku v roce 1956, znepokojovaly by vás sovětské tanky v ulicích, a ne britská neschopnost v Egyptě, že? Kdybyste byli v Praze v roce 1968, starali byste se o Varšavskou smlouvu a její tanky v ulicích. Nezajímali byste se o francouzskou ztrátu moci v jihovýchodní Asii. Ale tyto věci se dějí ve stejnou dobu. To, co se děje v západní Evropě, je, že velká námořní impéria, francouzské, nizozemské, britské, portugalské, španělské, během stejných čtyřiceti let ztrácejí své říše. A co udělají, když ztratí své impérium? To je ta kouzelná věc. Když tato evropská námořní impéria ztrácejí své námořní pozice, mají místo, kam se vrátit, a to místo se nazývá Evropa. Tímto způsobem se utváří Evropa. Evropa je utvořena jako místo pro metropole bývalých námořních impérií, kde mohou přistát. Evropa je místo, kam jdete, pokud jste tradiční západoevropská námořní mocnost a prohráli jste celou řadu koloniálních válek. V tomto je nutné spatřovat původ, ne ve druhé světové válce. Víím, že vám milionkrát řekli, až jste tomu uvěřili, že Evropané se poučili z druhé světové války, že válka je špatná, a proto jste začali ekonomicky spolupracovat. To není pravda. Nemohu zabránit, abyste to slyšeli ještě milionkrát, jak pravděpodobně uslyšíte i z tohoto pódia, kde právě stojím, ale zodpovědně a kvůli pravdě vám teď řeknu, že je to mýtus. To, co se stalo v druhé světové válce, je něco jiného a zvláštního, a je to začátek odlišného trendu.

Druhá světová válka, její význam je, že Evropané se snaží provádět koloniální politiky uvnitř Evropy samotné. To je význam druhé světové války, čehož si mimochodem v té době všimli mimoevropští pozorovatelé, kteří si byli vědomi globální historie, lidé jako Frantz Fanon nebo Aimé Césaire. Význam druhé světové války je, že velká evropská mocnost, Německo, samo přineslo koloniální metody války do Evropy. Německý útok na Polsko, německý útok na Sovětský svaz je postupem podle specifických koloniálních linií: „Neuznáváme, že to jsou legálně existující státy, neuznáváme, že jejich lidé mají politická nebo občanská práva.“ To byla nová Evropa, ale nikoliv noví Evropané. Byla to tradiční evropská koloniální praxe kdekoli na světě.

Proč zdůrazňuji tento fakt? Je to kvůli tomu, aby se Němci cítili ještě hůře, než se cítí? To by byl naprosto přijatelný vedlejší efekt. Já to ale dělám z intelektuálního důvodu: Druhá světová válka je první důležitý příklad, kdy Evropané prohrávají koloniální válku. Když Němci prohráli druhou světovou válku, byl to začátek trendu, kdy Evropané prohrávají koloniální války. A mimochodem ze stejného důvodu. Když Hitler vpadl do Sovětského svazu, kategorizoval Sověty jako koloniální národy, představoval si, že Němci budou mít obrovskou institucionální, technologickou a intelektuální výhodu, kterou ve skutečnosti neměli. A tak probíhala dekolonizace i ve zbytku světa. Národy, které byly kontrolovány Evropany, kopírují evropské instituce a technologie a mezery v institucionální a technologické kapacitě, jež činí impérium možným, postupně mizí. Evropané poté prohrávají koloniální války. Takže způsob chápání druhé světové války jako období, kdy se Evropané naučili, že válka je špatná, je nesprávné. Mohu to rozebrat i dále. Pokud si stále myslíte, že je to pravda, zvažte následující.

Lidé, kteří trpěli během druhé světové války, byli v tomto pořadí: Židé, Bělorusové, Poláci a Rusové. Ptejte se sami sebe: jsou to ty nejmírumilovnější národy, které znáte? Nechám na vás, abyste stanovili pořadí, které preferujete. Ale jsou to národy, které skutečně trpěly během druhé světové války. Jsou teď všechny z nich pacifisty? Jsou vaši polští přátelé největší pacifisté, které znáte? Jsou vaši nejlepší ruští přátelé největší pacifisté, které znáte? Takže představa poučení se z druhé světové války je mýtem, který je spojený s ještě větším mýtem, ke kterému se vrátím. To, co to ve skutečnosti je, je příklad rozsáhlejšího trendu. Evropská impéria, ta námořní, se rozpadají. Když Německo začalo ekonomické diskuze s Francií, s Beneluxem, to byl začátek toho trendu, protože Belgičané a Francouzi a později všichni ostatní rovněž ztratí svá impéria. Evropa je místo, kam se všichni uchýlí. Takže historie Evropské unie je přístavbou k historii dekolonizace. Teď se ptáte sami sebe: Proč nás to neučili ve škole? Víím, že se na to ptáte. Jen mi vyhovte. Předstírejte, že je to to, na co se sami sebe ptáte. Byl jeden historik, který tento argument jasně formuloval – Tony Judt, oblíbenec ministra Zaorálka, v jeho knize *Poválečná Evropa (Post War)*. Důvod, proč se to neučíte ve škole je, že Evropská unie je alibi. Jestliže vyprávíte příběh EU jako příběh moudrých evropských národů, které se poučily z války v Evropě, že válka je špatná, pak nemusíte vstupovat do historie kolonialismu nebo impérií. Tak, jak obvykle nečiníte, že? Jestliže věříte, že existuje něco zvané francouzský národní stát, nizozemský národní stát, britský národní stát, pak můžete vyprávět příběh národního státu, který se poučil z událostí v Evropě. Celý mýtus moudrého národa, celý příběh, že byly národní státy, které se poučily z války, vám dovoluje vyjít z 20. století s čistým svědomím – jistě, měli jsme

nejničivější válku v historii lidstva, ale alespoň jsme se z ní poučili. Ne, nepoučili jste se. Tyhle lekce se nikdo nenaučil. Poučení bylo z jiné lekce. Lekce, že když prohrajete své politické a vojenské državy na světových trzích, návrat do Evropy je existenční nutností, a to je to, co se stalo. Je to vaše dědictví. Není to tak morálně strhující, ale je to velmi dobrý odkaz k zapamatování si toho, protože právě tohle dědictví je teď v sázce. Ne morální, ale existenční. Přemýšlejte o tom. Jestli západoevropské národní státy nikdy nebyly národními státy, o čem tedy opravdu je debata navracející se k národním státům? Nemůžete se vrátit k něčemu, co nikdy neexistovalo.

To mě přivádí do roku 1989. Pozoruhodnou věcí na dějinách Evropské unie je podle mého to, že EU přivádí dohromady dva odlišné způsoby postimperálních fragmentů. Nejprve se spojily metropolitní fragmenty – Londýn, Haag, Paříž – hlavní města dalekosáhlých říší. Pak, v roce 1989, a abych byl specifický v roce 2004, 2007 a 2013, se připojily i periferní fragmenty impérií – východoevropské státy, které byly na okrajích suchozemských impérií – habsburského, ruského, osmanského a sovětského. Pozoruhodné na Evropské unii je to, že zahrnuje metropolitní a periferní fragmenty bývalých říší. Víím, že to není nejlichotivější popis vašich států, ale snažím se následovat Patočkovu preskripci být zodpovědný.

Takže to je úspěch Evropské unie. Poskytla místo, kam se uchýlit, nejen pro Nizozemce, Francouze, Brity, Španěly, Portugalce a tak dále, ale také pro Čechy, Slováky, Maďary a Poláky. A pro ty z vás, kteří jako já žili nebo studovali v osmdesátých letech, je zajímavé, že bylo období, kdy tomu Východoevropané perfektně rozuměli. V osmdesátých letech čeští disidenti, nejzajímavější a nejdůležitější z nich, ale tohle je také úplně typický pohled, nemluvili o návratu k národnímu státu. Čeští disidenti mluvili, až to bylo klíšé, o návratu do Evropy, že? Návrat do Evropy, o tom mluvili. A byl pro to důvod – v osmdesátých letech byla stále dostatečně čerstvá vzpomínka na roky 1968 a 1938, takže každý vnímavý Čech a Slovák si byl absolutně vědom, že stát samotný nebude dostatečný. Stát, ačkoliv to byl hodnotný cíl, pro který stálo za to se obětovat, a mnozí se docela odvážně obětovali, stát nemohl být cílem sám o sobě. Stát musel být spojen s nějakou vyšší formou politiky. To vede k velmi zajímavému skeptickému začátku devadesátých let. Někteří z vás se těchto diskuzí účastnili, ale všem vám je připomenu, protože mají velmi zajímavý charakter.

Dnes mluvíme o rozšíření EU. To je v zásadě špatný způsob, jak o věcech uvažovat. Evropská unie se nerozrostla. Evropská unie byla kopající a křičící tažena k vyjednávání, která nechtěla,

s celou řadou východoevropských států včetně Československa. Evropská unie nebyla tvor, který se pokoušel o to být větší. Naopak, v roce 1991, 1992, v časech Maastrichtu, to, co říkali evropští diplomaté v Londýně, jedno kde, v Haagu, v Paříži, bylo, že je hotovo. Je konec dějin. Je to tak daleko, jak jen to může jít. Vytvořili jsme EU, jsme se sebou velmi spokojeni, a to je vše.

Ti z vás, kdo se v té době účastnili východoevropských vyjednávání, já vím, je to šokující pro ty z vás, kdo vyrostli a vzali si někoho z Erasmu, ale v té době, je vás tu víc, než jsem si myslel. Myslím, že to vysvětluje všechnu tu podporu. Když mluvím o východní Evropě, tak to, co se v tom období stalo, nebylo to, že se EU rozšířila, naopak. Evropská unie v raných devadesátých letech dala jasně najevo, že nemá zájem o členství Polska, Maďarska a Československa. Evropská unie byla přesvědčena až po velkém úsilí, aby vstoupila do extrémně nerovných, protekcionistických přístupových dohod v roce 1993, které ani neobsahovaly slib budoucího členství. Důvodem, proč byla EU rozšířena, nebylo to, že by to sama chtěla. Důvodem bylo, že existovaly suverénní státy zvané Polsko, Československo, Maďarsko a tak dále, ve kterých panoval konsenzus, že připojení se k Evropské unii je existenční nutností, že to je nutnost pro bytí národa a státu. Toto je podle mého názoru správné porozumění historii.

Teď když už je člověk v Evropské unii, ať už ve východní nebo západní Evropě, je velmi snadné zapomenout, k čemu EU je. Jak jste jednou uvnitř, ať na Východě nebo Západě, zapomínáte, že to bylo existenční rozhodnutí. Jakmile jste uvnitř, začnete sami sobě vyprávět příběh o tom, jak je váš národ starý, jak je moudrý, jak se poučil z války atd. To je to, co si teď každý myslí a říká. Je to mýtus a je důležité se přes něj přenést. Mimochodem, pomáhá nám to jasně rozumět tomu, co se stalo na Ukrajině. Takže teď jste všichni Západoevropané v tom smyslu, že všichni berete, můžete mě opravit v otázkách a odpovědích, všichni teď EU berete jako samozřejmost. Všichni si myslíte, že český národ je starý a moudrý a že se poučil. Být uvnitř EU je stejné jako být uvnitř jiného vztahu, je velice těžké tomu zevnitř rozumět. Vaši přátelé to mohou zvenku pozorovat a říci: hmmm... Ale když jste uvnitř vztahu, nevíte, co máte. Ok, to je pro všechny manželské páry. Takže, kdo rozumí Evropské unii? Lidé, kteří jsou vně. V raných devadesátých letech, ačkoliv východoevropští diplomaté nedokázali odříkat ani řádek z *acquis communautaire*, vnitřně chápali, že EU měla chránit jejich stát. V letech 2013 a 2014 davy studentů na Majdanu v Kyjevě rovněž nedokázali odříkat ani jeden odstavec z *acquis communautaire*, ale věděli, že dělají správně, že cílem Evropské unie je chránit stát, umožnit ho. Když jste se vy Evropané a Západoevropané a zbytek Evropanů podívali na Ukrajinu, viděli jste tam mnoho, mnoho věcí, většina z nich tam ani nebyla. Ale jednou z věcí, kterou jsme společně neviděli, byla základní lekce evropských dějin, které sami

Ukrajinci rozuměli. Že cílem Evropské unie je podpořit státnost fragmentů impérií, jakým Ukrajina je. Jakým jste vy. Jakým je celá Evropa. Další skupinou lidí, která tomuto rozumí a která je na hranici Evropské unie, je vláda Ruské federace. Chápu, že není nic jako historie národního státu, chápu, že alternativy jsou impériem a integrace. A to je důvod, proč ruská zahraniční politika, která je neuvěřitelně inteligentní a vnitřně konzistentní, upřednostňuje, abyste všichni byli národními státy. Proto se ruská zahraniční politika vydává za osvoboditele východoevropských národů. Protože Rusové velmi dobře ví, že národní stát nikdy neexistoval, z toho důvodu byla ruská zahraniční politika vůči brexitu právě taková, jaká byla – podpořit britské voliče prostřednictvím Twitteru, *Russia Today* a dalších médiích, aby uvažovali o Velké Británii jako o národním státu, který to zvládne sám. Z tohoto důvodu Rusko podporuje AfD v Německu, Národní frontu ve Francii a euroskeptiky, kdekoliv jsou. Protože Rusové jsou si dobře vědomi, že ve světě národních států se stanou jediným impériem, což mě přivádí zpět k historii Československa a pak k závěrečným slovům o Evropské unii.

Protože sedíme tam, kde sedíme, a protože příležitost, k níž je vedena tato přednáška, je jaká je, rád bych pohovořil o tom, jak Tomáš Masaryk přemýšlel o Čechách a Slovácích a suverenitě Československa v roce 1918. Myslel si Masaryk, že Československo je samo pro sebe cílem? Jistěže ne. Strávil Masaryk celý svůj život prací pro vznik Československa? Ne, jistěže ne, strávil tím několik let. Proč? Protože Masarykovým cílem, jak několikrát řekl, bylo najít politickou formu nejvhodnější pro prosperitu, slušnost a demokracii Čechů. Co to bylo po většinu Masarykova života? Byla to habsburská monarchie. Masaryk samozřejmě podporoval habsburskou monarchii. Kdy ji přestal podporovat? Uprostřed první světové války. Proč? Protože v tu chvíli bylo jasné, že habsburská monarchie přestává existovat a jediným rizikem pro Čechy je, že Němci vyhrají válku a Čechy se stanou německým satelitem. Toto bylo to nebezpečí. A když Němci prohrají válku a habsburská monarchie se rozpadne, co se pak stane? Chtěl Masaryk etnicky čistý malý český stát? Ne. Co se Masaryk, Beneš a jejich spolupracovníci snažili vytvořit? Snažili se znovuvytvořit habsburskou monarchii v takové velikosti, jak bylo možné. Meziválečné Československo nebylo národním státem. Československo – teď neodkryji žádné tajemství – nebylo národem. V Československu nebyla žádná většinová populace, a tak to Masaryk zamýšlel. Nesnažil se osvobodit etnický národ od represivního impéria, hledal nejlepší politické řešení pro lidi, kteří ho zajímali – to byli Češi. Takže to, k čemu národní stát slouží, záleží na geopolitice, ve které se právě nacházíte. Jestliže ta situace je rozpadající se impériem, pak můžete vytvořit stát. Tragédie meziválečné Evropy období 1918 až 1938 spočívá v tom, že nebylo místo, kam by se

Československo mohlo vydat. Neexistovala žádná vyšší politika na evropské úrovni, která by Československu pomohla. Pamatujete si to jako zradu, že? Francouzi vás zradili, Britové vás zradili a Američané vás zradili. Ale to, co opravdu chybělo, byla úroveň evropské politiky – jakmile Němci a Sověti začali tlačit, státy začaly mizet. Takže to je to, co jsem chtěl říci, a to je závěr mé přednášky.

Jaká je podstata Evropské unie? Je EU cizí, vzdálená, exotická sbírka byrokratů, jejichž jediným cílem je vysát autentický, organický národní život Čechů? Nebo Poláků? Nebo Maďarů nebo Estonců, Francouzů? Nebo je EU výsledkem řady existenčních voleb provedených postimperiálními státy, jejichž elity si přinejmenším v určitých historických momentech byly vědomy, že to byla existenční volba? Zvažme znovu tři základní problémy meziválečné státnosti. Velké obchodní zóny, které jste neměli, EU to řeší. „Venkovská“ politika, EU to řeší. Velmi konkrétně, EU je historickou formou, ve které je Německo exportní velmocí bez toho, aby si zároveň kohokoliv podrobovalo. Německo je teď stejně jako ve třicátých letech exportní mocností, ale nikoho si nepodrobuje, naopak, jeho elity nemohou snít o ničem víc, než je udržení ekonomických dohod, které právě mají. Takže to, co udělala Evropská unie, bylo vytvoření podmínek, ve kterých státy, které na konci třicátých let selhaly, nemusí nyní znovu selhat. Ale stále mohou. Stále můžete selhat. O tom je samozřejmě historie. Můžu se snažit vám vysvětlit, co si myslím, že se ve skutečnosti stalo v posledním století, ale dobrá a děsivá věc týkající se historie – a znovu tohle říká Patočka – dobrá a děsivá věc na historii je, že to, co se v historii stane částečně, záleží na tom, jak rozumíme historii a jak si vybereme převzetí zodpovědnosti za proud historie. Teď jsme v okamžiku, kdy je pro Evropany velmi snadné říci, že Evropa je něco vzdáleného, národy jsou dobré a mohou nebo nemusí si vybrat Evropu. Ale to je neautentický a z mého pohledu úplně chybný pohled na historii. Ale je velmi lákavé, velmi lákavé říci, že národy jsme my a Evropa jsou oni. Je velmi lákavé říci, že jsme vždy byli dobrými národy, vždy jsme existovali – to je velmi lákavé tvrzení. Ale možná je odpovědnost na straně dělání jiných věcí. Možná je odpovědnost na straně přijetí základních historických tvrzení, že to, co Evropa skutečně udělala, je, že umožnila pokračování evropských států. A jestliže tu můžeme začít – samozřejmě to není dost, ale jestli tu můžeme začít přiznáním, jak nedokonalé jsou naše vlastní dějiny, jestli můžeme začít přiznáním, jak potřebný národní stát je – jestliže u toho můžeme začít, pak máme šanci přemýšlet o evropské budoucnosti. Protože jestliže začneme z té pozice, že národní stát tu vždy byl a že si může, nebo nemusí vybrat Evropu, nevidíme vlastně hranice konverzace. Pokud chápeme, že národní stát téměř nikdy nebyl a že nejdelší období přežití státu

v moderní Evropě bylo v rámci integrace, pak se ptáme: Aha! Co může stát udělat pro integraci? Co můžeme udělat, aby to vypadalo, že má Evropa budoucnost? Tady vás nechám. Děkuji

Ondřej Ditrych: Děkuji za inspirativní přednášku. Budu dobrým moderátorem a zneužiji své právo nebo pozici zeptat se na první otázku. Uznějme nyní premisu, že národní stát je historicky řečeno moderní fikce. Možná to můžeme rozšířit ještě dále a říci, že i národ je moderní fikce. Dušan Třeštík, zesnulý český historik, proslule přičkl Františku Palackému, historikovi z 19. století, vynalezení českého národa, protože napsal monumentální historii Čechů. Napsal ji mimochodem v němčině. Ale jestliže souhlasíme s touto premisou, pak má otázka je: Jak to, že tato fikce, tato utopie národního státu je úspěšná? Pro mnoho dnešních lidí je to přesvědčivý narativ, takže možná národní stát nemá minulost, jak jste tvrdil, ale pro mnoho lidí má budoucnost a já myslím, že bychom tomu měli porozumět. Jsem zvědavý, co si o tom myslíte.

Timothy Snyder: Dovolte mi začít s několika vysvětleními. Já si ve skutečnosti nemyslím, že národ je fikce. Myslím, že národy jsou skutečné, jako všechny vztahy. Ve všech vztazích jsou příběhy, které vyprávíme k ospravedlnění těchto vztahů a k jejich definování, že jsou v jistém smyslu špatné. Ale národ jako soubor vztahů je určitě skutečný. Český národ je určitě skutečný, litevský národ je určitě skutečný. Trvalo by hodiny vysvětlit, co tím opravdu míním, ale nepopírám, že národy jsou společensky reálné entity. To, co odmítám, je, že národní stát hrál důležitou roli v evropských dějinách. Snažím se říct, že část toho, co dělá národ skutečným, je lež o státnosti, kterou sám sobě říká. A většina lži, které si vyprávíme, nejsou nebezpečné. Ale v každém vztahu, včetně národního, přichází důležitý bod, kdy si už nemůžeme nadále lhát a musíme čelit věcem tak, jak jsou. Myslím si, že právě v takovém okamžiku teď jsme. Takže s vámi souhlasím, protože si myslím, že pro lidi je velmi důležité mít příběh o minulosti, který vysvětluje jejich vztahy, ve kterých se nacházejí. Tím myslím, že Čech, který se dnes narodí a je vzděláván českým školním systémem, v nějakém bodě rozpozná, že je Čechem, ale má možnost volby? Víte, že spíš ne. Česká historická realita, český diskurz existoval, abych tak řekl, čekaje na to dítě ještě před tím, než se narodilo. Ale je to, co se dítě naučí ve škole, dostatečné k tomu, aby mohl český národ pokračovat? Ne, že? Ne. Ani to, co se učily britské děti ve škole, nebylo dostatečné, aby britský národ pokračoval. To, co si myslím jako historik, je, že ty příběhy, která si národy vyprávějí, mají tendenci být spíše narcistické než reflexivní. Mají sklon opomíjet právě ty věci, které potřebujeme pochopit, pokud máme směřovat dále. V případě evropských národů je u Západoevropanů opomíjena historie impérií, u Východoevropanů velmi často slabosti, vnitřní slabosti národního státu ve dvacátých a třicátých letech. Jistě, jsme sváděni příběhem, který říká,

že jsme tu vždy byli a vždy tu budeme. To je podle mě přirozené, ale myslím, že jako rozumné lidské bytosti, které chtějí utvářet instituce, můžeme věřit v tento výjimečný charakter našich národů jednou částí našich myslí. A jinou částí přemýšlet: Co náš výjimečný národ potřebuje, aby přežil, měl úspěch a prosperoval? Protože pouhý příběh není dostatečný.

Ondřej Ditrych: Přejdeme k otázkám a odpovím.

Publikum 1: Mockrát děkuji. Můžu rovnou říci otázku? Říkal jste, že Evropská unie je něco jako existenční volba a tato volba byla učiněna na obou stranách – na Západě i Východě, jen s jiným narativem. Západ učinil toto rozhodnutí, protože vytvořit něco byla jediná možnost, a takový narativ byl použit i na Východě, pouze s jinými legendami. Na obou stranách jsou rozdílné narativy. A otázka zní, zda jsme schopni žít dohromady – Východ a Západ. Kvůli těmto rozdílům, protože tyto rozdíly jsou, zdá se, obrovské. Protože Západ je historie koloniálních mocností, impérií, ale jiné příběhy jsou na Balkáně a také ve střední Evropě. Ptám se na to, protože jste zmínil jméno Tony Judt, pamatuji si jeho knihu *Grand Illusion*, napsanou asi v devadesátých letech. A v této jeho knize, pokud se nemýlím, říká, že to nemůže fungovat. Chtěl bych se vás zeptat, jak vidíte prognózu Tonyho Judta, že je nemožné žít dohromady, kvůli tomu, že tyto narativy jsou tak odlišné. Co si o tom myslíte?

Timothy Snyder: Myslím, že pro vyjasnění předpokladu vaší otázky, se kterou plně souhlasím, je nutno přidat Rusko. Rusko má ještě jiný narativ o Evropské unii, a to takový, že odmítneme tuto možnost, zůstaneme impériem nebo se staneme impériem. A to je při vyjasňování velmi zajímavé, protože Rusko je prvním imperiálním nástupnickým státem, který ve skutečnosti říká: zůstaneme impériem. Můžeme debatovat, zda Rusko může nebo by mělo vstoupit do EU, za jakých podmínek a tak dále. Ale na ruské zahraniční politice po roce 2012 je zajímavé, že je to první evropský stát, který říká ne EU. Všechna další bývalá impéria ve skutečnosti řekla: Spíše než mluvit o našich ztracených koloniích budeme předstírat, že jsme po celou dobu evropští. Rusové si vybrali něco jiného a tato jejich volba nám pomáhá vysvětlit to, o čem mluvíme. Pak máte pravdu, východoevropský narativ je jiný, ten východoevropský je nebo alespoň byl: Vždy jsme byli dobří Evropané, ale bylo nám v tom bráněno Němci a Rusy nebo nacisty a Sověty a teď, když jsme volní, svým návratem do Evropy ukážeme, že jsme dobří. Zatímco západoevropský narativ byl spíše: Poučili jsme se z druhé světové války, že válka je špatná. Ale existuje podobnost – dojem, že jsme se nějak poučili z hrůz minulosti. Ale máte pravdu, že tam jsou rozdíly, a myslím, že máte rovněž pravdu, že rozdíly v narativech pravděpodobně budou muset být

zmenšeny. Ale nedělal bych to přidáním výmyslu k výmyslu. Myslím, že máme velmi jednoduchou konzervativní odpověď, která je: a co takhle evropská historie? Co takhle mít stostránkovou knížku o evropské historii, kterou by se všichni učili ve čtvrté třídě? Proč to není možné? Proč, když učím evropské studenty, což jsem dělal na Yale a rovněž v Evropě po čtvrt století, proč se musím vypořádávat s třiceti pěti různými národními narativy? Proč to právě tak je? Trochu to vypadá jako velká chyba. Takže s vámi souhlasím, myslím, že dlouhodobě jediným způsobem je vybudovat společnou evropskou historii, která je pravdivá. A pravdou myslím zahrnutí některých z důležitých věcí jako impérium, antikolonialismus, historie Balkánu apod.

Jednou z tragédií posledních dvaceti pěti let je, že když říkáme, že historie je u konce, jednou z věcí, kterou tím myslíme je, že nebereme historii vážně, a proto jako Evropská unie necháváme symbolickou zodpovědnost na národních státech, členských státech. A to má myslím následky, protože pak, promiňte, mnoho z vás je velmi mladých, což je pěkné, ale naštvete se, až to řeknu, ale problém je, že vychováváte generaci Evropanů, která si myslí, že historie není velmi důležitá až do té doby, než přijde nějaká krize, v Řecku, na Ukrajině. A pak najednou si uvědomí, že historie je důležitá, ale to, co se zaktivizuje v jejich myslích, jsou různé národní mýty, které se naučili dávno před tím, takže minulost se stává pro evropskou integraci problémem. Souhlasím s vámi, nemám žádnou jinou odpověď, než že si myslím, že by měla existovat evropská historie. Myslím, že evropská historie by byla dobrá, víte, jako Gándhí se západní civilizací. Bylo by to dobré.

Ondřej Ditrych: Myslím, že problém možná není v tom, že se neučíme ve školách dějiny, ale v tom, že se je neučíme kriticky používat. Někteří lidé to dělají, mobilizují historii, tyto legendy mohou být fikcí, ale svými dopady jsou reálné.

Publikum 2: Dobrý večer, já jsem Ondřej Houska, novinář Hospodářských novin, novin tady v Praze. Říkal jste, že EU vytvořila podmínky, ve kterých státy nemusí selhat. Je tu ten dojem Evropy, která zachraňuje národní státy, jako název vlivné, velmi vlivné knihy. Ale možná paradoxně jsou v členských zemích proEvropané a antiEvropané, kteří říkají, že EU musí projít fundamentálními reformami, a pokud se tak nestane, nemůže přežít, nemůže fungovat. Souhlasíte s touto kritikou, že EU musí projít fundamentálními reformami, nebo je to jen něco, co opakují politici a elity? Děkuji vám.

Timothy Snyder: Tony Judt napsal knihu *Grand Illusion*, ale později napsal mnohem delší knihu zvanou *Poválečná Evropa (Postwar: A History of Europe Since 1945)*, a jak víte, v této je uměřenější a

pozitivnější, co se týče EU. A myslím, že jeho pohled na Evropskou unii je celkem podobný tomu, který jsem vyjádřil já – a to, že je nedokonalá, ale je to pro Evropu jakýsi druh politiky poslední možnosti. Jestliže chceme mít Evropu, která je nám víceméně povědomá, něco jako EU, nemusí to být tato EU, a tak se blížíím k vaší otázce, ale něco jako EU je potřeba, abychom měli zřetelnou Evropu poté, co impéria skončila, protože bychom si neměli nahlávat: Příběh Evropy, který je možný, je možný z velké částky kvůli impériím. Je to jen národní vzdělávání, které blokuje základní realitu. John Stuart Mill, Shakespeare, Milton, všechny ty úžasné věci, které máme v evropské historii, jsou nějak velmi přímo spojeny s nějakým druhem imperialismu. Jediným důvodem, proč to nevidíme, je, že jsme se rozhodli zorganizovat naši historii podél národních linií, takže pravou otázkou je, jak mít zřetelnou Evropu, když tu není žádné impérium. To je pro mě ta pravá otázka a Tony Judt, myslím, že je to jedna z nejskvělejších věcí, v nichž měl pravdu, napsal dohromady historii dekolonizace a historii evropské integrace, část po části, protože to bylo podle mě jeho základní tvrzení. Samozřejmě není jediným, kdo to tvrdil – různými způsoby to tvrdili Mark Mazower, Harold James, což mě přivádí k vaší otázce. Nic nenavrhuji, nemám žádný nápad, jak by se měla změnit Evropská unie, ale řeknu, obecně, ano, samozřejmě že se EU musí reformovat, ale ne proto, že potlačuje národní stát. Evropská unie by se měla reformovat, aby mohla lépe podporovat státy, společnosti, lidské bytosti. Ale pokud evropský reformní proces začnete špatným předpokladem, že dusí národní státy, pak ta výsledná reforma nebude mít smysl, protože začnete z místa, které je v zásadě chybné. Samozřejmě si myslím, že by se EU měla změnit. Myslím, že EU, jen pár příkladů, myslím, že by měla existovat akademie úředníků. Myslím, že Evropský parlament by měl být mnohem důležitější, protože je samozřejmě závislý na evropských voličích. Myslím, že EU odvádí dobrou práci, co se týče klimatu, a je to jediná entita na světě, která dělá slušnou práci s kybernetikou a v tom by měla pokračovat. Jeden způsob, jak dohadovat reformu EU, by měl začít otázkou: Co dělá Evropa lépe než zbytek světa? Tady můžete začít a říci: Jsme lepší než zbytek světa v soukromí a můžeme být lepší.

Je mnoho způsobů, jak přemýšlet o reformě. Souhlasím s myšlenkou, že Evropská unie se musí změnit, ale nemyslím si, že diskuze by měla začít vydíráním. Myslím, že brexit vlastně ukazuje to šílenství. Idea, že se Evropa musí změnit, protože Velká Británie jinak odejde, je pro každého noční můrou. Rámuje to debatu zcela špatným způsobem. Říká to Britům, že mají toto veto, do té doby, než budou zcela spokojeni, ačkoliv EU se může přerazit, aby po celou svou existenci Britům vyhověla. Jestliže počátečním bodem je, že musíte reformovat, protože jinak půjdeme

zpátky do našeho pokoje a budeme brečet, což je má definice brexitu, jestli tohle je to, kde začínáte diskuzi o reformě, pak skončíte na podivném místě. Ale můžete také začít diskuzi o reformě takto: Hej, co dělá EU lépe než Spojené státy? Jakým způsobem je EU modernizační alternativou k Číně a jak bychom chtěli tuto modernizační alternativu udržet odlišnou?

Publikum 3: Jakub, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Hezky jste popsal Evropu jako místo, kam se postkoloniální mocnosti vrátily domů. Zajímalo by mě, jak byste odpověděl na spíše skeptický výrok Milana Kundery v jeho článku „Tragédie střední Evropy“, že západní Evropa se k sobě samé stěží může navrátit a že v podstatě ztratila samu sebe v koloniálních válkách v šedesátých a sedmdesátých letech. Jestli si dobře pamatuji, jeho teze byla, že západní Evropa zapoměla na střední a východní část především kvůli tomu, že ztratila svou identitu. Zajímalo by mě, zda máte odpověď na Kunderovu skeptickou tezi a jak se může vrátit sama k sobě, když ztratila sama sebe. Děkuji vám.

Timothy Snyder: Myslím, že jsem vůči tomu skepticizmu skeptický, víte, jsem velmi skeptický k celému tomu Kunderovu stylu vyprávění o střední Evropě, která existovala a pak samu sebe ztratila, a o západní Evropě, která existovala a pak ztratila samu sebe. Neshledávám ten narativní oblouk příliš přesvědčivým. Ačkoliv Kunderu obdivuji jako romanopisce, nevidím žádný konkrétní důvod brát vážně jeho analýzu francouzské kultury, tak či onak. Ale na vaši otázku míním odpovědět pozitivněji, myslím, že francouzská kultura je v roce 2018 úžasně dynamická. Myslím, že francouzská kultura byla úžasně dynamická, když Kundera poprvé přijel do Francie. Myslím, že hloubka a bohatství francouzské kultury je absolutně výjimečné. Ani jako historik, ani jako lidská bytost nejsem schopen definovat moment, kdy měla Francie pravdu, a tudíž ani vědět, kdy selhala. Když se z mé perspektivy dívám zpětně na rok 2018, vidím neuvěřitelné bohatství, a to samé platí pro německou kulturu, pro polskou kulturu, pro libovolný počet dalších evropských kultur, takže nevím, co znamená říci, že tato kultura se ztratila. Nevím, co to znamená. Myslím, že další věc, kterou bych o tom řekl je, hodně o tom přemýšlím, u toho se snažím zůstat, hodně debat závisí na tom, zda Evropané naleznou schopnost mluvit o budoucnosti, protože jestliže jsou debaty o minulosti, jsem historik, platí mě za to, abych mluvil o minulosti, tak jak to dělám, mám rád minulost, rád zkouším porozumět minulosti, myslím, že je nezbytné, rozumět přítomnosti a budoucnosti, ale jestliže je debata o Evropě jen o druhu minulosti, který je stejně mytický, podle mě pak Evropa na národech prodělává. Pak myslím, že se národy navracejí a Evropa trpí, protože národy nejsou dobré k hovoru o budoucnosti. Přemýšlejte o tom, jaká je budoucnost pro Velkou Británii, například, po brexitu. A měli jsme na to několik let, abychom o

tom diskutovali. Přemýšlejte o příkladu anglického intelektuála, záměrně říkám anglického, uvažujte o anglickém intelektuálovi, který napsal skvělý esej v *Guardianu*, v *New Statesmanu* nebo v kdekoliv jinde, o budoucnosti Anglie po brexitu, jak to bude skvělé. Kde je ta vize? Kde je? Neexistuje, nemůže existovat, a to není to, jak nacionalisté rámuji ten argument. Nacionalisté budou vždy rámovat ten argument z hlediska britského národního státu, který nikdy neexistoval, že? Brexit je celý o stesku po impériu, které existovalo, ale nikdy se nevrátí, a které je bráno jako národní stát, který nikdy nebyl, to je ten probrexitový argument. Ale nikdo na levici nebo na pravici, aspoň pokud vím, nemá žádný argument pro to, jak bude vypadat budoucnost Velké Británie. Takže jestli je ten argument jen o minulosti, každý ztratí. Jako první ztratí Evropa, pak stát.

Takže si myslím, že je pro nás velmi důležité dostat se za hranice literatury, bildungsrománu, za tyhle různé literární oblouky, a přemýšlet o tom, jak bude Evropa vypadat v budoucnosti, vytvořit argumenty o tom, jak Evropa zajistí lepší budoucnost pro Evropany, než jak by to udělaly jiné možné alternativy. Chci říct, že tohle je pro mě na světové politice obecně velmi zajímavé, je to způsob, jak probíhala minulost. Tíhnu k tomu myslet si, že entity, které jako první našly schopnost mluvit znovu o budoucnosti, budou mít určitou výhodu. Každopádně, tohle byla dlouhá odpověď na vaši otázku.

Publikum 4: Mnohokrát vám děkuji, Valeria Kareblevova z Univerzity Karlovy. Mnohokrát vám děkuji za vaši analýzu. Moje otázka se týká toho, co by se mělo změnit v této teorii pro 21. století vzhledem ke všem nedávným změnám. Platí stále, že volba je mezi impériem a evropskou integrací, pokud jedním z následků koloniálních ztrát je periferizace Evropy? Světová historie už tak nadále není evropskou historií a je mnoho důležitých míst mimo Evropu a Asii, jako jsou bývalé kolonie, a za druhé, po postindustriální revoluci, už to není o výměně obilí za průmyslové výrobky, ale hospodářství je strukturované jinak. A existuje globalizace jako alternativní projekt integrace a eroze národních států, a tak bychom mohli pokračovat, takže co všechno tento nedávný vývoj změnil na této teorii? Děkuji.

Timothy Snyder: Můj názor, a já odpovím na vaši otázku, můj názor je, že jestliže chceme, aby dávalo smysl, kde je právě teď Evropa, musíme správně pochopit minulé století. A k čemu máme sklon, nejen Evropané, Američané to také rádi dělají, je, že si vezmeme kulatá výročí a připomínáme si je. Ale každý deset let, nebo každý dvacet pět let, každých sto let, nám dovoluje nakreslit tyto krásné kruhy, ale tyto kruhy jsou uvnitř prázdné. Neobsahují to, co by měly

obsahovat, abychom mohli vidět historii, podstatu historie tak, jaká opravdu byla. Zkouším proti tomu něco dělat, zkouším dát do těchto kruhů kategorie analýz (impérium a dekolonizace atd.) a myslím, že to je velmi důležité.

To mě teď přivádí k tomu, co jsem chtěl říct k vaší otázce. Evropa, kterou teď máme, je postimperiální. Jestliže to vezmeme přímo, máme šanci vytvořit post-postimperiální Evropu nebo něco na ten způsob, ale pokud to nevezmeme přímo, jestli budeme Evropu považovat za záležitost svobodné volby existujících národních států, pak nemáme žádnou šanci se vypořádat právě s těmi druhy problémů, o kterých mluvíte. Takže si nemyslím, že tato logika je vytlačena faktem, že jsme v roce 2018. Naopak si myslím, že je celá spousta věcí, a vy jste některé z nich vyjmenovala, které jako celek dávají větší smysl, pokud jsme schopni prolomit hranici mezi evropskou a globální historií. To je jedna z mých osobních obsesí, že říkáme evropská historie, když je o Evropě, a učíme koloniální historii, i když je to třeba o zbytku světa, což nedává smysl. Chci říct, že antikolonialismus, alespoň, jak to vidím já, začíná na Balkáně na počátku 19. století. Historie impéria musí zahrnout i Ukrajinu, která je jednou z nejdůkladněji kolonizovaných částí světa, tím myslím v historii světa, jednou z nejintenzivněji kolonizovaných částí, nehledě na to, jak definujete kolonizaci. Můj pohled je, že jestliže strhneme tu bariéru mezi evropskou a koloniální historií, pak evropská historie dává smysl a evropské problémy také více dávají smysl. Migrace je toho jasným příkladem. Jestliže uvažujeme o evropské historii tak, že se odehrávala jen v Evropě, pak jsme neměli nic společného s vytvořením Sýrie a pak všichni tihle lidé, jistě, přicházejí z jiných míst, o kterých nic nevíme. A tak celý ten příběh migrace neřeší její problémy, ale dělá ji, alespoň ten problém, srozumitelnějším.

Teď jiná věc, kterou jsem chtěl říci. Jestliže se dostaneme přímo k tomu, co je Evropa, pokud to vidíme jako postimperiální politické řešení, pak se můžeme zeptat: postimperiální řešení čeho? Protože způsob, jak je ta debata právě rámována je: Evropa je problém, že? Evropa je pro mě problém, protože chci být Čechem, Polákem nebo Maďarem nebo Angličanem nebo kýmkoliv. Takže tahle debata právě rámuje Evropu jako problém. Ale co když začneme debatu od Evropy jako řešení? Protože, podíváte-li se, Evropa je řešením problému globalizace. Problém globalizace v sedmdesátých, osmdesátých a devadesátých letech z evropského úhlu pohledu je problémem dekolonizace. Byla to globalizace. Fakt, že jiní lidé zakládali státy tam, kde bylo dříve vaše imperiální území. To byla globalizace. Že už jste nemohli unilaterálně stanovit pravidla obchodu ve světě? Z britského úhlu pohledu to byla globalizace. Takže Evropa je odpovědí ke globalizaci a teď, když se globalizace mění, je otázkou, jak může Evropa zůstat odpovědí na výzvy globalizace.

Něco z toho jsem zmínil, ale zmíním to znovu: kybernetika. Jedním z největších a nejviditelnějších příkladů globalizace 21. století je fakt, že většina světové populace používá stejné informační systémy a my jsme citliví na politické signály přicházející z celého světa. Většina toho, co lidé tady v České republice každý den čtou na internetu, je před ně umístěna zahraničními mocnostmi, které se úmyslně snaží, jak dobře víte, určitým směrem nasměrovat debatu v téhle zemi. Jak se s tím vypořádáte? Národní státy se s tím dobře nevypořádají, dokonce i velký národní stát jako Spojené státy s tím může mít problém. Ale překvapivě Evropa si počínala docela dobře. Ne skvěle, ale docela dobře.

Co klima? Klima je globalizace 20. století, je to pozůstatek globalizace 20. století. Ta byla založena na uhlíku, klimatická změna je toho pozůstatkem, Evropa se s tím vypořádává docela dobře. Co chci říci je to, že pokud vidíme Evropu jako odpověď, jako protiklad problému, pak se můžeme ptát, zda nabízí odpověď na globalizaci. Takhle to vidím.

Publikum 5: James Mensch, profesor na Karlově univerzitě. Zajímalo by mě, co je ideou Evropy, která už v této rozmluvě byla zmíněna. Je to sdílená minulost? Protože víte, že historie západní a východní Evropy jsou odlišné. Nebo je to idea budoucnosti? Tím myslím, zda byste mohl vyjasnit, co je vaší představou Evropy, co si vy představujete.

Timothy Snyder: Za tuto otázku bych vám chtěl poděkovat. O co se bedlivě snažím, není přijít s ideou Evropy, ale odhalit současnou ideu Evropy takovou, jaká je, a to je: nedorozumění. Současná idea Evropy, jak jsem ji uchopil, je, že Evropa má společný narativ, který dává dohromady určitý nejnižší společný jmenovatel v podstatě nepravdivé národní historie. A nejnižší společný jmenovatel je, že my všichni existujeme jako národy, všechny národy velmi staré, které se naučily něco z nedávné minulosti, jež musí provádět násilí, a odpovědí na násilí je ve skutečnosti ekonomika. Je to Evropa, která právě existuje, je to diskurz Evropy, který právě existuje. Tohle mé pozorování může být správné, může být nesprávné. Nepoužívám to jako nástroj analýzy. Protože pro mě to, na co se ve skutečnosti díváme, je kontinent, jehož centrum přitažlivosti bylo po většinu moderní historii mimo něj, a jehož centrum přitažlivosti ekonomicky, politicky nyní leží v něm, po třisetletém období, od druhé poloviny 20. století s tímto projektem evropské integrace. Takže pro mě existuje britské impérium, nizozemské impérium, francouzské impérium, belgické impérium, ale není to smysluplné – je to světová historie nebo něco takového, ale není to opravdu Evropa, není to evropská historie. Neexistuje Evropa ve smyslu politické

jednotky, kterou můžete vyznačit a která má něco společného s geografickou Evropou, a to až do druhé poloviny 20. století. Snažím se nic předem nepředpokládat. Snažím se pozorovat určitý diskurz, snažím se říci, co je na tomhle diskurzu špatně ve snaze pochopit správně historii nebo ji alespoň koncepčně umožnit a učinit politické diskuze plodnějšími. O tohle se snažím.

Dr. Ondřej Ditrych: Děkuji Vám. Bohužel náš čas vypršel. Ale předtím, než budeme s touto rozmluvou pokračovat u sklenky vína, podávané ve foyer, dovoluji mi říct pár slov díky. Zprvé děkuji panu ministru Petříčkovi za to, že nás tady dnes přivítal. Paní rektorko, děkuji vám, že jste tuto událost umožnila, a já upřímně za Ústav mezinárodních států věřím, že tohle je první krok k velmi produktivní spolupráci, která nás v budoucnosti čeká. Děkuji Timothy Snyderovi za inspirující přednášku a děkuji vám všem za to, že jste tu dnes byli a za vaši pozornost.

Překlad Daniel Straka

IIR